

KORXONALARDA AUDIT TIZIMINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI

Yuldasheva Inoyat Zakiryayevna,

Toshkent iqtisodiyot va texnologiyalar universiteti dotsenti(PhD)

Annotatsiya. Ushbu maqolada audit fanining nazariy va amaliy jihatlari asosida korxonalarda audit tizimini tashkil etish hamda uning samaradorligini oshirish yo‘llari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida auditning mohiyati, vazifalari, ichki va tashqi auditning o‘ziga xos jihatlari, shuningdek xalqaro audit standartlarining ahamiyati yoritib berilgan. Olingan natijalar asosida audit tizimini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy xulosalar va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: audit, auditorlik faoliyati, moliyaviy hisobot, ichki audit, xalqaro audit standartlari.

Аннотация. В данной статье на основе теоретических и практических аспектов аудита анализируются вопросы организации аудиторской системы на предприятиях и пути повышения ее эффективности. В процессе исследования раскрываются сущность и функции аудита, особенности внутреннего и внешнего аудита, а также значение международных стандартов аудита. На основе полученных результатов разработаны научно-практические выводы и рекомендации.

Ключевые слова: аудит, аудиторская деятельность, финансовая отчетность, внутренний аудит, международные стандарты аудита.

Annotation. This article analyzes the organization of the audit system in enterprises and ways to increase its effectiveness based on theoretical and practical aspects of auditing. The study examines the essence and functions of audit, the features of internal and external audit, and the importance of international auditing standards. Based on the results, scientific and practical conclusions and recommendations are proposed.

Keywords: audit, auditing activity, financial reporting, internal audit, international auditing standards.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar faoliyatining shaffofligi va moliyaviy hisobotlarning ishonchliligi muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur sharoitda audit moliyaviy axborotning haqqoniyligini ta'minlovchi asosiy nazorat vositalaridan biri hisoblanadi. Audit nafaqat moliyaviy hisobotlarni tekshirish, balki boshqaruv qarorlarini qabul qilishda muhim axborot manbai bo'lib xizmat qiladi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda auditorlik faoliyatini rivojlantirish, uni xalqaro standartlar asosida tashkil etishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Shu sababli audit tizimining samaradorligini oshirish masalasi dolzarb ilmiy-amaliy muammo sifatida namoyon bo'lmoqda. Mazkur maqolaning maqsadi korxonalarda audit tizimining nazariy asoslarini o'rganish, amaliy muammolarini tahlil qilish va uni takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot jarayonida umumilmiy va maxsus tadqiqot usullaridan foydalanildi. Xususan, tahlil va sintez, induksiya va deduksiya, solishtirma tahlil usullari qo'llanildi. Shuningdek, audit sohasiga oid ilmiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar hamda xalqaro audit standartlari chuqur o'rganildi.

Shuningdek, solishtirma tahlil usuli yordamida milliy auditorlik amaliyoti xorijiy tajribalar bilan qiyosiy o'rganilib, ularning o'xshash va farqli jihatlari aniqlandi. Bu esa audit tizimini takomillashtirish bo'yicha asoslangan ilmiy xulosalar chiqarishga imkon berdi.

Korxonalarda audit tizimi samaradorligini oshirish uchun auditorlar malakasini doimiy oshirish, audit jarayonlarini avtomatlashtirish (IT yechimlaridan foydalanish), xatarlarni baholashga qaratilgan samarali dasturlar ishlab chiqish, xalqaro audit standartlariga (ISA, IFRS) rioya qilish, hamda nazorat tizimini takomillashtirishda zamonaviy vositalar (cheklistlar)dan foydalanish muhimdir.

Asosiy yo'nalishlar:

- Auditorlar Malakasini Oshirish:
- Doimiy o'quv mashg'ulotlari, seminar va traininglar o'tkazish.
- Xalqaro standartlar (ISA, IFRS) bo'yicha bilimlarini chuqurlashtirish.
- Auditni Avtomatlashtirish va Raqamlashtirish:
- Audit dasturlari va vositalaridan foydalanish.
- Ma'lumotlarni tahlil qilish uchun zamonaviy texnologiyalarni joriy etish.

Audit faoliyatini rivojlantirish va uning samaradorligini oshirishda bir qator asosiy yo‘nalishlarga alohida e‘tibor qaratish zarur. Avvalo, auditorlarning kasbiy malakasini oshirish audit sifatini belgilovchi eng muhim omillardan biri hisoblanadi. Shu bois auditorlar uchun doimiy o‘quv mashg‘ulotlari, seminarlar va amaliy treninglar tashkil etilishi ularning nazariy bilimlarini mustahkamlash hamda amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, Xalqaro Auditing Standartlari (ISA) va Xalqaro Moliyaviy Hisobot Standartlari (IFRS) bo‘yicha bilimlarni chuqurlashtirish auditorlarning zamonaviy talablarga mos faoliyat yuritishini ta‘minlab, auditorlik xulosalarining ishonchliligini oshiradi.

Shuningdek, audit jarayonini avtomatlashtirish va raqamlashtirish zamonaviy audit tizimining ajralmas qismi hisoblanadi. Audit dasturlari va maxsus vositalardan foydalanish tekshiruv jarayonini tezlashtirib, inson omili bilan bog‘liq xatolarni kamaytiradi hamda auditorlik ishlarining samaradorligini oshiradi. Ma‘lumotlarni tahlil qilishda zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish esa katta hajmdagi moliyaviy axborotni tez va aniq qayta ishlash imkonini berib, muhim xatarlarni o‘z vaqtida aniqlashga xizmat qiladi. Natijada audit jarayoni yanada shaffof, aniq va ishonchli bo‘lib, korxona boshqaruvida samarali qarorlar qabul qilishga zamin yaratadi.

Xatarlarga yo‘naltirilgan audit - kompaniya moliyaviy holatini baholashda eng muhim xatarlarni aniqlash va ularga e‘tibor qaratish (masalan, aktivlarni noto‘g‘ri baholash). Shuningdek, bu auditorlik tekshiruvini tashkil etishda kompaniya moliyaviy holatiga jiddiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin bo‘lgan eng muhim xatarlarni aniqlash va auditorlik jarayonida asosiy e‘tiborni aynan ushbu xatarlarga qaratishga asoslangan yondashuvdir. Mazkur yondashuv auditorga moliyaviy hisobotlarda muhim noto‘g‘ri ko‘rsatish ehtimoli yuqori bo‘lgan sohalarni oldindan baholash imkonini beradi. Jumladan, aktivlarning noto‘g‘ri baholanishi, daromad va xarajatlarning asossiz aks ettirilishi yoki majburiyatlarning to‘liq ko‘rsatilmasligi kabi holatlar asosiy xatar manbalari sifatida ko‘riladi. Xatarlarga yo‘naltirilgan audit auditorlik resurslaridan samarali foydalanishni ta‘minlab, tekshiruvning sifatini oshirishga hamda moliyaviy hisobotlarning ishonchliligi to‘g‘risida asoslangan xulosalar chiqarishga xizmat qiladi.

Audit samaradorligini oshirishda xalqaro standartlardan to‘liq va izchil foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, Xalqaro Auditning Standartlari (ISA) hamda Xalqaro Moliyaviy Hisobot Standartlariga (IFRS) qat‘iy rioya etish

auditorlik tekshiruvlarining sifatini oshirish, moliyaviy hisobotlarning shaffofligi va ishonchliligini ta'minlashga xizmat qiladi. Ushbu standartlar audit jarayonini yagona metodologik asosda olib borish, xatarlarga yo'naltirilgan yondashuvni qo'llash hamda auditorlik xulosalarining xalqaro darajada tan olinishini ta'minlaydi.

Shu bilan birga, ichki nazorat tizimini takomillashtirish audit jarayonining samaradorligini oshiruvchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Samarali cheklistlar va algoritmlardan foydalanish audit jarayonining tizimliliigi va izchilligini ta'minlab, muhim xatolar va kamchiliklarni o'z vaqtida aniqlash imkonini beradi. Nazorat tartib-qoidalarini optimallashtirish esa takroriy tekshiruvlarni kamaytirib, auditorlik resurslaridan oqilona foydalanishga yordam beradi.

Audit jarayonida dalillarni yig'ish va ularni tahlil qilish alohida ahamiyatga ega bo'lib, auditorlik xulosalarining asoslanganligi bevosita ushbu bosqichning sifatiga bog'liq. Dalillarni to'plash, ularni tizimli ravishda tahlil qilish va baholash audit xulosalarining aniqligi hamda ishonchliligini oshiradi. Natijada auditor tomonidan beriladigan xulosalar aniq, asosli va amaldagi standartlarga mos bo'ladi.

Shuningdek, auditorlar va korxona boshqaruvi o'rtasidagi o'zaro aloqalarni kengaytirish audit jarayonining samarali tashkil etilishida muhim rol o'ynaydi. Ochiq va konstruktiv muloqot audit jarayonida zarur bo'lgan axborotlarning o'z vaqtida taqdim etilishini ta'minlab, aniqlangan muammolarni tezkor hal etish imkonini yaratadi. Bu esa audit natijalarining amaliy ahamiyatini oshirib, boshqaruv qarorlarini qabul qilishda muhim axborot manbai bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqot davomida audit sohasiga oid mahalliy va xorijiy ilmiy adabiyotlar, O'zbekiston Respublikasining normativ-huquqiy hujjatlari, shuningdek Xalqaro audit standartlari (ISA) chuqur tahlil qilindi. Mazkur manbalar tadqiqotning nazariy va metodologik asosini shakllantirishga xizmat qildi hamda olingan natijalarning ilmiy asoslanganligini ta'minladi.

Tadqiqotning metodologik asosini xalqaro audit standartlari (ISA), auditorlik faoliyati to'g'risidagi qonun hujjatlari hamda yetuk iqtisodchi olimlarning ilmiy qarashlari tashkil etadi.

O'tkazilgan tadqiqotlar natijasida korxonalarda audit tizimi samaradorligiga ta'sir etuvchi quyidagi asosiy omillar aniqlandi:

- auditorlik faoliyatining mustaqilligi va xolisligi;

- ichki audit tizimining mavjudligi va samarali faoliyati;
- auditorlarning kasbiy malakasi va doimiy bilimni oshirib borishi;
- audit jarayonida zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish;
- xalqaro audit standartlariga rioya etilishi.

Ichki audit tizimi rivojlangan korxonalarda moliyaviy xatolar va qonunbuzarliklar ancha kam uchraydi. Bu esa korxonaning moliyaviy barqarorligi va investitsion jozibadorligini oshiradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, amaliyotda audit ko'pincha faqat majburiy tekshiruv sifatida qaralmoqda. Bu holat auditning boshqaruvdagi strategik rolini to'liq namoyon etishga to'sqinlik qiladi. Xalqaro tajribaga murojaat qiladigan bo'lsak, audit tizimi samarali tashkil etilgan korxonalarda moliyaviy intizom, shaffoflik va hisobdorlik yuqori darajada bo'ladi.

Audit samaradorligini oshirish uchun ichki audit xizmatini mustahkamlash, auditorlarning mustaqilligini ta'minlash, ularning malakasini muntazam oshirib borish hamda audit natijalaridan boshqaruv qarorlarini qabul qilishda faol foydalanish zarur.

Xulosa qilib aytganda, audit tizimi korxonalarning moliyaviy barqarorligi, shaffofligi va samarali boshqaruvini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Auditni xalqaro standartlar asosida tashkil etish, ichki audit tizimini rivojlantirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish audit samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Mazkur maqolada keltirilgan ilmiy-amaliy xulosalar va tavsiyalar audit faoliyatini takomillashtirish hamda iqtisodiyot subyektlarida moliyaviy nazoratni kuchaytirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov A. M. Audit va auditorlik faoliyati. — Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2021.
2. Xudoyberganov R. R. Moliyaviy nazorat va audit. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
3. Jo'rayev N. J. Korxonalarda ichki audit tizimini takomillashtirish masalalari. — Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar ilmiy jurnali, 2022, №4.
4. Arens A., Elder R., Beasley M. Auditing and Assurance Services. — New York: Pearson Education, 2020.

5. Messier W., Glover S., Prawitt D. Auditing & Assurance Services: A Systematic Approach. — McGraw-Hill Education, 2019.
6. International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB). International Standards on Auditing. — IFAC, 2022.

